

Brussel, 2.5.2017
SWD(2017) 156 final

WERKDOCUMENT VAN DE DIENSTEN VAN DE COMMISSIE

Uitleg over staatssteun in de context van de financieringsinstrumenten van de Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) in de programmeringsperiode 2014-2020

LET OP:

Dit is een werkdocument dat werd opgesteld door de diensten van de Commissie. Het verstrekt op basis van de toepasselijke EU-wetgeving technische richtsnoeren aan collega's en instanties die betrokken zijn bij de monitoring, controle of tenuitvoerlegging van de Europese structuur- en investeringsfondsen over de manier waarop de EU-voorschriften op dit domein moeten worden geïnterpreteerd en toegepast. Dit document heeft tot doel informatie te verstrekken over de manier waarop de diensten van de Commissie deze regels uitleggen en interpreteren, ter bevordering van de uitvoering van de programma's en de toepassing van goede werkmethoden. Dit referentiedocument laat de uitlegging van het Hof van Justitie en het Gerecht of de besluiten van de Commissie onverlet.

Inhoudsopgave

1. ACHTERGROND	4
2. STAATSSTEUN OP VERSCHILLENDE NIVEAUS VAN FINANCIERINGSINSTRUMENTEN	4
3. AANWEZIGHEID VAN STAATSSTEUN BIJ FINANCIERINGSINSTRUMENTEN	5
3.1. "Staatsmiddelen" en "toerekenbaarheid"	6
3.1.1. <i>ESI-fondsen</i>	6
3.1.2. <i>Andere EU-fondsen en ESI-fondsen in direct of indirect beheer door de Unie</i>	8
3.1.3. <i>Bijdragen van ESI-fondsen aan EU-fondsen in direct of indirect beheer door de Unie</i>	9
3.1.4. <i>Eigen middelen van de EIB-groep</i>	9
3.1.5. <i>Door een garantie van het EFSI (Europees Fonds voor strategische investeringen) gedekte eigen middelen van de EIB-groep</i>	10
3.1.6. <i>Overzicht van de vereiste toetsing van het criterium "staatsmiddelen" aan de staatssteunregels per soort middelen</i>	11
3.2. "Ondernemingen" die bij financieringsinstrumenten betrokken zijn	11
3.3. Voordeel	12
3.4. Vervalsing van de mededinging en beïnvloeding van het handelsverkeer tussen lidstaten/de-minimissteun	15
4. VRIJSTELLINGEN VAN DE KENNISGEVINGSPLICHT	16
5. GESTANDAARDISEERDE INSTRUMENTEN	17
6. WANNEER IS DE KENNISGEVINGSPROCEDURE INZAKE STAATSSTEUN NODIG?	18

1. ACHTERGROND

Het naleven van de staatssteunregels is zeer belangrijk om ervoor te zorgen dat de interne markt goed blijft functioneren. Dankzij de toepassing van de staatssteunregels wordt economische efficiëntie aangemoedigd en wordt vermeden dat overheidssteun de mededinging onrechtmatig vervalst, wat nadelig zou zijn voor de Unie in haar geheel. Staatssteun is een essentieel instrument om een gelijk speelveld voor alle ondernemingen te creëren en in stand te houden. Daarom moeten de lidstaten ervoor zorgen dat de staatssteunregels worden nageleefd wanneer lidstaten steun geven via financieringsinstrumenten die door de Europese structuur- en investeringsfondsen worden (mede-)gefinancierd.

In verscheidene bepalingen in titel IV van de Verordening houdende gemeenschappelijke bepalingen (de GB-verordening)¹, met name de artikelen 6, 37, 38, 42 en 44, wordt gewezen op het belang van de staatssteunregels voor financieringsinstrumenten. Bijzondere aandacht voor staatssteun is nodig om de volgende redenen:

- Het rechtskader voor staatssteun is in 2013/2014 aanzienlijk veranderd en biedt nu extra mogelijkheden om te zorgen voor de verenigbaarheid van staatssteun.
- Staatssteun is mogelijk op verschillende niveaus van de financieringsinstrumenten, bijvoorbeeld op het niveau van de fondsbeheerders of de co-investeerders. Soms beseffen niet alle belanghebbenden dat er op verschillende niveaus sprake kan zijn van staatssteun en dat de staatssteunregels op alle niveaus moeten worden nageleefd.
- Fondsbeheerders en beleggers (financiële instellingen, commerciële banken) zijn vaak niet zo vertrouwd met de regels inzake staatssteun.
- De GB-verordening voorziet in de mogelijkheid om gebruik te maken van financieringsinstrumenten voor alle thematische doelstellingen. De Commissie biedt in bepaalde gebieden zogenaamde gestandaardiseerde financieringsinstrumenten waarvoor reeds is gecontroleerd of zij de staatssteunregels respecteren.

Het doel van dit werkdokument van de diensten van de Commissie is bij te dragen tot een correcte toepassing van de staatssteunregels bij het gebruik van financieringsinstrumenten en te wijzen op verschillende manieren waarop dit mogelijk is.

2. STAATSSTEUN OP VERSCHILLENDE NIVEAUS VAN FINANCIERINGSINSTRUMENTEN

Financieringsinstrumenten zijn vaak meerlagige structuren die marktdeelnemers (**investeerders**) ertoe moeten aanzetten financiering te verstrekken aan **eindontvangers**. Zij kunnen bestaan uit staatssteun aan investeerders en/of aan eindontvangers en moeten in overeenstemming zijn met de staatssteunregels. Daarnaast kunnen bij financieringsinstrumenten een of meer **met de uitvoering van een financieringsinstrument belaste instanties** (bv. financiële intermediairs) betrokken zijn die ook staatssteun ontvangen en onder de staatssteunregels vallen.

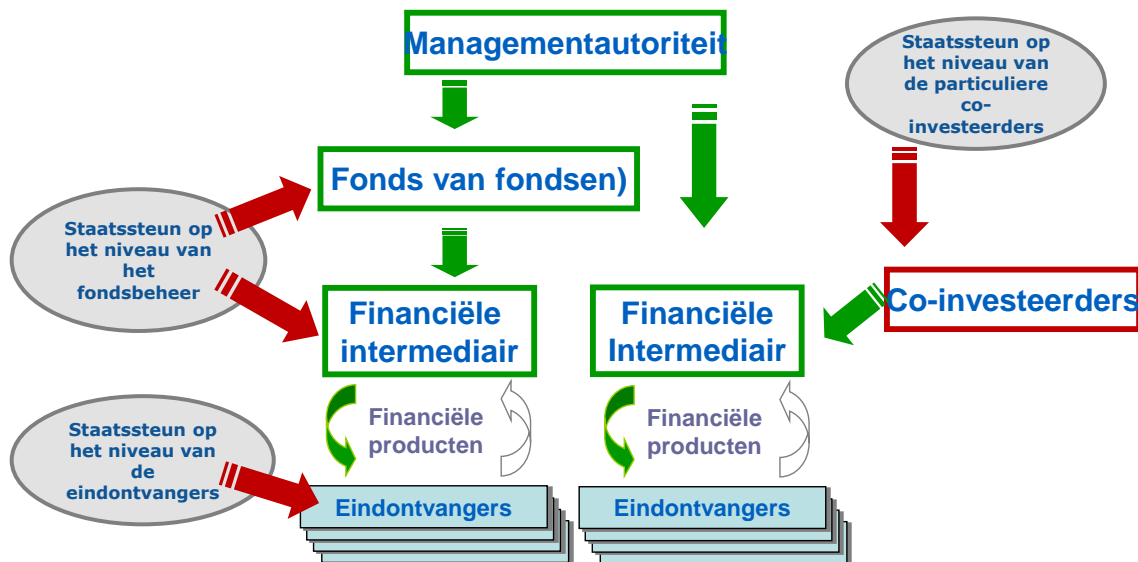
Afhankelijk van het ontwerp van het financieringsinstrument kan er op elk van de drie genoemde niveaus sprake zijn van staatssteun voor ondernemingen, zelfs wanneer het de bedoeling is van de autoriteit van de lidstaat (bijvoorbeeld de managementautoriteit krachtens de GB-verordening) dat de steun alleen de eindontvangers ten goede komt. Op

---

¹ Verordening (EU) nr. 1303/2013 (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 320).

alle niveaus van de uitvoering moet ervoor worden gezorgd dat de staatssteunregels worden nageleefd.

de financieringsinstrumenten van de Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) in de programmeringsperiode 2014-2020

In de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun"² wordt in detail uitgelegd wanneer er sprake is van staatssteun en wanneer niet. Deze uitleg is ook voor financieringsinstrumenten relevant. Daarnaast bevat deze mededeling verdere algemene toelichtingen en voorbeelden.

3. AANWEZIGHEID VAN STAATSSTEUN BIJ FINANCIERINGSINSTRUMENTEN

Artikel 107, lid 1, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) definieert staatssteun als steunmaatregelen van de staten of in welke vorm ook met staatsmiddelen bekostigd, die de mededinging door begunstiging van bepaalde ondernemingen of bepaalde producties vervalsen of dreigen te vervalsen voor zover deze steun het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt.³

Uitgaande van artikel 107, lid 1, VWEU is er sprake van staatssteun als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:⁴

² Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun" in de zin van artikel 107, lid 1, van het Verdrag PB C 262 van 19.7.2016, blz. 1, met name punt 60.

³ Voor het Europees Landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling (Elfpo) en het Europees Fonds voor maritieme zaken en visserij (EFMZV) gelden bijzondere staatssteunregels (zie artikel 8, lid 2, van Verordening (EU) nr. 508/2014 (PB L 149 van 25.5.2014, blz. 1, EFMZV-verordening) en artikel 81, lid 2, van Verordening (EU) nr. 1305/2013 (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 487 (Elfpo-verordening)).

⁴ In artikel 107, lid 1, VWEU worden nog andere kenmerken opgesomd, zoals de selectiviteit van de maatregel.

- de steun komt uit staatsmiddelen en moet toerekenbaar zijn aan de staat;
- de ontvanger van de steun is een "onderneming";
- de steun "begunstigt" een onderneming, dat wil zeggen: zorgt voor een "voordeel";
- de steun vervalst de mededinging en beïnvloedt het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig.

De criteria inzake staatssteun overeenkomstig artikel 107, lid 1, VWEU, zijn cumulatief. Dit betekent dat zij allemaal moeten worden vervuld om steun te kunnen beschouwen als staatssteun. Indien er dus aan een van de voorwaarden niet wordt voldaan, kan de overheidssteun niet als staatssteun worden beschouwd. Deze test moet op elk van de drie eerder vermelde niveaus worden uitgevoerd. In de volgende delen van dit referentiedocument wordt nader ingegaan op de genoemde criteria die bepalen of er sprake is van staatssteun.

3.1. "Staatsmiddelen" en "toerekenbaarheid"⁵

Indien steun direct of indirect met staatsmiddelen wordt bekostigd en toerekenbaar is aan de staat, is er sprake van staatssteun in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU. Deze voorwaarden worden vaak samen onderzocht wanneer een maatregel aan artikel 107, lid 1, VWEU wordt getoetst, omdat zij beide betrekking hebben op de publieke herkomst van de betrokken steun.

Nationale overheidsmiddelen van de EU-lidstaten zijn staatsmiddelen in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU. Middelen uit de begroting van de Unie worden ook beschouwd als "staatsmiddelen" (die aan de staat kunnen worden toegerekend), indien de nationale instanties zelf beslissen over het gebruik van deze middelen.

Indien deze middelen daarentegen direct of indirect worden beheerd door de Unie (of door internationale instellingen), zonder enige beoordelingsruimte voor de nationale instanties, zijn deze middelen geen staatsmiddelen en kunnen zij niet aan de staat worden toegerekend.

3.1.1. *ESI-fondsen*⁶

De overgrote meerderheid van de ESI-fondsen die naar het cohesiebeleid gaan, worden in gedeeld beheer uitgegeven.⁷ In het geval van gedeeld beheer beslissen de lidstaten gewoonlijk⁸ zelf over het gebruik van de middelen en kunnen zij beslissen wie de steun krijgt. Vanwege deze beoordelingsvrijheid worden de Europese structuur- en investeringsfondsen en de bijbehorende (mede-)financiering van nationale overheden beschouwd als "staatsmiddelen" en zijn zij toerekenbaar aan de staat in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU. Dit is zelfs het geval wanneer nationale instanties de EIB-

---

Maar normaal gezien voldoen door de ESI-fondsen ondersteunde financieringsinstrumenten aan de andere criteria van artikel 107, lid 1, VWEU, zodat deze criteria verder niet aan bod komen in dit referentiedocument.

⁵ Meer informatie over "afkomstig van de staat" is te vinden in onderdeel 3 van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

⁶ Europese structuur- en investeringsfondsen, zie artikel 1, lid 1, van de GB-verordening.

⁷ Artikel 59 van Verordening (EU, Euratom) nr. 966/2012 (PB L 298 van 26.10.2012, blz. 1, het Financieel Reglement).

⁸ Zie punt 3.1.3 hierna voor afwijkingen.

groep of andere entiteiten op basis van contractuele overeenkomsten met de uitvoering van financieringsinstrumenten belasten.

Daarom worden middelen van de ESI-fondsen en de bijbehorende (mede-)financiering van nationale overheden die in gedeeld beheer worden uitgegeven en waarbij de bijdragende lidstaten zelf mogen bepalen hoe die middelen worden gebruikt, beschouwd als "staatsmiddelen" die toerekenbaar zijn aan de staat voor de toepassing van de staatssteunregels. Dit houdt ook in dat financieringsinstrumenten die door of onder verantwoordelijkheid van de managementautoriteit worden beheerd (artikel 38, lid 1, onder b), van de GB-verordening), aan de staatssteunregels moeten voldoen.

Bijvoorbeeld:

Een managementautoriteit maakt gebruik van EFRO-middelen⁹ voor de oprichting van een fonds voor startende kleine en middelgrote ondernemingen. De EFRO-middelen worden gedeeld beheerd.

De EFRO-middelen in gedeeld beheer worden beschouwd als "staatsmiddelen". Indien aan alle andere criteria van het begrip "steun" in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU wordt voldaan, zijn de staatssteunregels van toepassing. De naleving van de staatssteunregels moet worden gecontroleerd op het niveau van het fondsbeheer, op het niveau van de investeerders en op het niveau van de eindontvangers.

Voor financieringsinstrumenten die ten uitvoer worden gelegd krachtens Verordening (EU) nr. 1305/2013 (Elfpo) gelden specifieke regels voor staatssteun met betrekking tot **primaire landbouwactiviteiten**. Overeenkomstig artikel 81, lid 2, van de Elfpo-verordening kunnen primaire landbouwactiviteiten (producten van bijlage I) worden vrijgesteld van de staatssteunregels in overeenstemming met artikel 42 VWEU. Anderzijds moeten activiteiten die niet in de bijlage zijn opgenomen en die door financieringsinstrumenten van het Elfpo worden gesteund, aan de algemene staatssteunregels voldoen.

Behoudens andersluidende bepalingen elders zijn de staatssteunregels wel van toepassing op landbouwactiviteiten die worden ondersteund door financieringsinstrumenten die niet van het Elfpo afhangen.

In het geval van **de visserij en de aquacultuur** is bepaalde visserijgerelateerde financiering uit het Europees Fonds voor maritieme zaken en visserij (EFMZV) uitgesloten van de toepassing van staatssteunregels op basis van artikel 42 VWEU en artikel 8 EFMZV. Volgens artikel 8 EFMZV worden betalingen die deel uitmaken van de medefinanciering door de lidstaten in het kader van het EFMZV overeenkomstig Verordening (EU) nr. 508/2014 (de EFMZV-verordening) in principe niet als staatssteun beschouwd.

⁹ Verordening (EU) nr. 1301/2013 (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 289).

3.1.2. *Andere EU-fondsen en ESI-fondsen in direct of indirect beheer door de Unie*¹⁰

EU-middelen waarvan de uitvoering op grond van een mandaat van de Europese Commissie (of een andere EU-instelling of -entiteit) in direct of indirect beheer door eender welke uitvoerende entiteit, inclusief de EIB-groep (zowel de EIB als het EIF) berust en waarbij de nationale instanties dus niet beslissen over het gebruik van de middelen, worden niet als staatsmiddelen beschouwd. Aangezien zij niet aan de staat worden toegerekend, worden zij niet als staatssteun beschouwd.

Verordening (EU, Euratom) nr. 966/2012 (het Financieel Reglement) bepaalt echter dat financieringsinstrumenten van de EU onder andere moeten voldoen aan de volgende voorwaarde: "de concurrentie mag niet worden verstoord en samenhang met de regels inzake staatssteun".¹¹ Het rechtskader voor financieringsinstrumenten van de EU, met inbegrip van de overeenkomsten met de entiteiten waaraan de uitvoering is toevertrouwd, heeft de Commissie ontworpen met het oog op de samenhang met het recht inzake staatssteun. Het ontwerp van de verschillende financieringsinstrumenten moet in overeenstemming zijn met de staatssteunregels.

Bijvoorbeeld:

Op verzoek van de Commissie voorziet de Europese Investeringsbank (EIB) in de oprichting van een fonds met middelen uit Horizon 2020.¹² De middelen van Horizon 2020 zijn EU-middelen en de EIB zal deze beheren met gebruikmaking van de methode van indirect beheer.

De middelen van Horizon 2020 zijn geen "staatsmiddelen". Bijgevolg wordt een fonds dat uitsluitend met deze middelen wordt gefinancierd niet als staatssteun beschouwd. Toch bepaalt het Financieel Reglement (en overweging 42 van de Horizon 2020-verordening) dat de staatssteunregels in acht moeten worden genomen. De door de Commissie vastgestelde regels voor het opzetten van het fonds en de tenuitvoerlegging moeten daarom in overeenstemming zijn met de staatssteunregels.

Voor Horizon 2020 heeft de Commissie de verordening en de uitvoeringsvoorschriften daarvan, en met name de delegatieovereenkomst en modaliteiten, zo ontworpen dat zij in overeenstemming zijn met de staatssteunregels. Voorstellen voor de oprichting van een fonds onder Horizon 2020 worden ook gecontroleerd op naleving van de regels van Horizon 2020.

Indien het door Horizon 2020 gefinancierde fonds ook andere overheidsmiddelen gebruikt (nationale overheidsfinanciering of middelen uit de ESI-fondsen), kan het deel van de financiering uit die andere overheidsmiddelen alleen worden beschouwd als "staatsmiddelen" die toerekenbaar zijn aan de staat indien de bijdragende lidstaten zelf beschikken over het gebruik daarvan. Voor die delen van de financiering moet de vraag of er sprake is van staatssteun uitgebreider worden onderzocht indien ook aan alle andere voorwaarden van staatssteun in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU is voldaan.

¹⁰ In artikel 4, lid 7, van de GB-verordening worden EU-fondsen vermeld die niet onder gedeeld beheer met de lidstaten worden uitgevoerd.

¹¹ Artikel 140, lid 2, onder c, van het Financieel Reglement.

¹² Horizon 2020 is gebaseerd op Verordening (EU) nr. 1291/2013 (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 104 (de Horizon 2020-verordening)).

3.1.3. *Bijdragen van ESI-fondsen aan EU-fondsen in direct of indirect beheer door de Unie*

Overeenkomstig artikel 38, lid 1, onder a), van de GB-verordening kunnen lidstaten programmabijdragen van de ESI-fondsen inzetten voor financieringsinstrumenten op EU-niveau (in direct of indirect beheer door de Unie). Dergelijke bijdragen worden niet beschouwd als staatsmiddelen en het daaruit voortvloeiende gebruik kan niet aan de staat worden toegerekend indien de bijdragende lidstaat geen voorwaarden verbindt aan het gebruik van deze ESI-fondsen, behalve de in het (de) operationele programma(s) gespecificeerde voorwaarde dat de middelen van de ESI-fondsen op het grondgebied van de betalende lidstaat moeten worden geïnvesteerd. Deze voorwaarde betekent op zich niet dat de middelen aan de staat worden toegerekend, aangezien de ESI-fondsen aan de lidstaten worden toegewezen in overeenstemming met de voorschriften van de Unie, die reeds bepalen in welke lidstaat deze fondsen moeten worden geïnvesteerd.¹³

Voor zover de bijdragen van de ESI-fondsen aan de bovengenoemde voorwaarden voldoen, zijn zij geen staatssteun in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU. Bijgevolg moeten dergelijke bijdragen niet voldoen aan de staatssteunregels. Aangezien voor financieringsinstrumenten op EU-niveau de staatssteunregels in acht moeten worden genomen, zoals uiteengezet in punt 3.1.2, is het echter zo dat zowel voor de middelen van de Unie als voor de daaraan toegevoegde middelen van de ESI-fondsen overeenstemming met de staatssteunregels is gewaarborgd doordat de Commissie daar bij het ontwerp van het instrument al voor heeft gezorgd.

3.1.4. *Eigen middelen van de EIB-groep*

Indien de EIB-groep (zowel de EIB als het EIF) op eigen risico eigen middelen investeert, worden deze middelen als particuliere financiering en niet als staatssteun in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU, beschouwd. Dit betekent ook dat de eigen EIB/EIF-middelen die *volledig* voor eigen risico zijn geïnvesteerd, niet in aanmerking worden genomen bij de berekening van het de-minimisplafond, de drempels voor kennisgeving of de steunintensiteiten.

Als de lidstaten daarentegen garanties bieden of enige andere vorm van steun verlenen aan de EIB-groep, investeert de EIB-groep niet *volledig* voor eigen risico. In dat geval kunnen de investeringen van de EIB-groep in het kader van het staatssteunbeleid dus niet als particuliere investeringen worden beschouwd. Aangezien een dergelijke garantie met staatsmiddelen wordt bekostigd en toerekenbaar is aan de staat, moet zij bovendien voldoen aan de staatssteunregels.

Bijvoorbeeld:

Scenario a) De EIB creëert een fonds met eigen middelen, zonder enige steun (bijvoorbeeld in de vorm van garanties) van de lidstaten of van EU-middelen. De EIB-middelen worden beschouwd als particuliere middelen. Bijgevolg zijn de staatssteunregels niet van toepassing.

¹³ Artikel 70 van de GB-verordening verplicht de lidstaten om acties in een bepaald programmagebied te ondersteunen. De verdeling per lidstaat van de middelen is vastgesteld aan de hand van een methodologie die in bijlage VII bij de GB-verordening is opgenomen en in Uitvoeringsbesluit 2014/190/EU van de Commissie is vastgesteld.

Scenario b) De EIB ontvangt nationale overheidssteun en/of steun van de ESI-fondsen, bijvoorbeeld in de vorm van een garantie ter dekking van (een deel van) het risico van de EIB op nieuwe leningen. In dit geval wordt de investering van de EIB niet als een particuliere investering beschouwd in het kader van het staatssteuntoezicht. Als ook aan de andere voorwaarden voor staatssteun is voldaan (zij wordt gefinancierd uit staatsmiddelen en is toerekenbaar aan de staat), moet de overheidsgarantie in overeenstemming zijn met de staatssteunregels.

3.1.5. Door een garantie van het EFSI (Europees Fonds voor strategische investeringen) gedekte eigen middelen van de EIB-groep¹⁴

EFSI-steun wordt niet beschouwd als "staatsmiddelen" en dus ook niet als staatssteun. Bovendien vallen EFSI-middelen buiten het toepassingsgebied van het Financieel Reglement. Daarom is de in artikel 140, lid 2, onder c), van het Financieel Reglement vastgestelde voorwaarde inzake staatssteun niet van toepassing. In het geval van gebruik van door een EFSI-garantie gedekte eigen middelen van de EIB-groep moet dus niet worden gecontroleerd of de staatssteunregels in acht worden genomen.

Projecten of door het EFSI ondersteunde investeringsplatforms kunnen worden gecombineerd met financiële steun (medefinanciering) van ESI-fondsen of met nationale overheidsmiddelen. In dat geval is de aanvullende financiering onderworpen aan regels inzake staatssteun, zoals uiteengezet onder punt 3.1.1.

Er is een apart referentiedocument over de combinatie van EFSI-steun en ESI-fondsen, waarin ook uitleg wordt gegeven over staatssteun¹⁵.

Bijvoorbeeld:

De EIB richt een fonds op met door een EFSI-garantie gedekte eigen middelen.

Bij de oprichting van het fonds en de uitvoering worden geen "staatsmiddelen" gebruikt, dus moet de toepassing van de staatssteunregels niet worden gecontroleerd.

Indien het fonds daarentegen aanvullende middelen uit de ESI-fondsen of uit nationale openbare middelen ontvangt, wordt dat deel van de steun als "staatsmiddelen" beschouwd. Indien ook aan de overige voorwaarden inzake staatssteun is voldaan, moeten de staatssteunregels in acht worden genomen.

Aangezien door een EFSI-garantie gedekte eigen middelen van de EIB-groep niet voor eigen risico worden geïnvesteerd,

kan de investering van de EIB-groep niet als een particuliere investering worden beschouwd in de zin van een "eigen bijdrage" van de EIB-groep zonder enige overheidssteun of bijdrage van een particuliere investeerder, zoals vereist op grond van de staatssteunregels.

¹⁴ Verordening (EU) 2015/1017 betreffende het Europees Fonds voor strategische investeringen (PB L 169 van 1.7.2015, blz. 1, EFSI-verordening).

¹⁵ <https://www.fi-compass.eu/publication/ec-regulatory-guidance/new-guidelines-combining-european-structural-and-investment-funds>

3.1.6. *Overzicht van de vereiste toetsing van het criterium "staatsmiddelen" aan de staatssteunregels per soort middelen*

Soort middelen				
Middelen van de ESI-fondsen (in gedeeld beheer)	Nationale overheidsmiddelen	Direct/indirect beheerde EU-middelen (bijv. Horizon 2020, Cosme ¹⁶ of ESI-fondsen in direct/indirect beheer of onvoorwaardelijk overgedragen ESI-fondsen, zie punt 3.1.3)	Eigen middelen van de EIB-groep (zonder enige risicodekking of andere steun van de Unie of nationale overheidsmiddelen)	Door een EFSI-garantie gedekte eigen middelen van de EIB-groep
Staatsmiddelen: ja Staatssteunregels van toepassing ¹⁷	Staatsmiddelen: ja Staatssteunregels van toepassing	Staatsmiddelen: nee Overeenstemming met de staatssteunregels wordt door de Commissie gewaarborgd op het niveau van het instrument	Staatsmiddelen: nee Staatssteunregels niet van toepassing	Staatsmiddelen: nee Staatssteunregels niet van toepassing (zie ook punt 3.1.5).
Indien verschillende soorten middelen worden gecombineerd, moet voor elk deel afzonderlijk worden gecontroleerd of de staatssteunregels van toepassing zijn.				

3.2. "Ondernemingen" die bij financieringsinstrumenten betrokken zijn¹⁸

Het begrip "steun" in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU, veronderstelt dat een "onderneming" steun ontvangt. Volgens vaste rechtspraak van het Hof van Justitie moet een onderneming worden omschreven als "elke eenheid die een economische activiteit

¹⁶ Verordening (EU) nr. 1287/2013 (PB L 347 van 20.12.2013, blz. 33, COSME-verordening).

¹⁷ Specifieke staatssteunregels van toepassing op Elfpo en EFMZV.

¹⁸ Meer informatie over het begrip "onderneming" is te vinden in onderdeel 2 van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd".¹⁹ Een "economische activiteit" is iedere activiteit die bestaat in het aanbieden van goederen en diensten op een bepaalde markt.²⁰

De definitie van "onderneming" impliceert dat:

- de rechtsvorm van de entiteit niet doorslaggevend is (bijvoorbeeld een entiteit die deel uitmaakt van het openbaar bestuur kan een onderneming zijn),
- het niet van belang is of de entiteit is opgezet om winst te genereren (een entiteit zonder winst oogmerk kan ook goederen en diensten aanbieden op een markt),
- de kwalificatie van een entiteit als onderneming steeds gebeurt met betrekking tot een specifieke activiteit (het is mogelijk dat een entiteit zowel economische als niet-economische activiteiten heeft).

De aanwezigheid van staatssteun moet worden gecontroleerd voor alle actoren die bij de financieringsinstrumenten betrokken zijn. Daarom moet voor alle actoren worden nagegaan of zij als "onderneming" kunnen worden beschouwd, tenzij de aanwezigheid van staatssteun kan worden uitgesloten op basis van andere voorwaarden van artikel 107, lid 1, VWEU.

Fondsbeheerders en investeerders die bij een financieringsinstrument betrokken zijn, worden gewoonlijk als "ondernemingen" beschouwd, aangezien zij een economische activiteit verrichten.²¹ Voor eindontvangers kan de situatie echter anders zijn, met name wanneer de ontvangers natuurlijke personen zijn die geen economische activiteit beoefenen of alleen betrokken zijn bij activiteiten die als niet-economisch van aard worden beschouwd.

3.3. Voordeel²²

Een andere cumulatieve voorwaarde die vervuld moet zijn opdat er sprake is van staatssteun, is dat de maatregel een voordeel oplevert. Een voordeel in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU is een economisch voordeel dat een onderneming onder normale marktvoorwaarden, d.w.z. zonder tussenkomst van de staat, niet zou hebben verkregen.²³ Derhalve kan worden uitgesloten dat er sprake is van een voordeel (en dus van staatssteun) wanneer de economische transacties van de overheidsinstanties in overeenstemming zijn met de normale marktvoorwaarden.

De volgende elementen zijn zeer belangrijk bij de toepassing van het criterium van de marktdeelnemer in een markteconomie op financieringsinstrumenten:

¹⁹ Gevoegde zaken C-180/98 tot en met C-184/98, Jurispr. I-6451, punt 74.

²⁰ Zaak 118/85, Jurispr. 2599, punt 7.

²¹ Voor zover de activiteiten van een fondsbeheerder zich beperken tot het beheer en geen medefinanciering omvatten, kan deze fondsbeheerder gewoon als een "vehikel" worden beschouwd en buiten het begrip van "onderneming" in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU, vallen (zie zaak SA.37824; http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/254119/254119_1608806_109_2.pdf); zie ook het besluit van de Commissie betreffende steunmaatregel SA.36904, punt 71, onder b): http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/256075/256075_1711610_153_2.pdf

²² Meer informatie over het begrip "voordeel" is te vinden in onderdeel 4 van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

²³ Zaak C-39/94 Jurispr. I-3547, punt 60.

- a) **Voor (co-)investeerd**ers is er geen sprake van een voordeel (en dus ook niet van staatssteun) indien publieke en particuliere investeerders op voet van gelijkheid (*pari passu*) investeren of de publieke investering in overeenstemming is met de marktvoorwaarden zoals vastgesteld aan de hand van benchmarking of andere waarderingsmethoden.

Er wordt geoordeeld dat investeringen op voet van gelijkheid verlopen wanneer²⁴:

- dezelfde voorwaarden gelden voor publieke en particuliere investeerders (de publieke en de particuliere investeerders dezelfde risico's lopen en dezelfde beloning ontvangen en dezelfde rangorde hebben in een en dezelfde risicoklasse in geval van een gelaagde financieringsstructuur), en
- gelijktijdig door beide categorieën marktdeelnemers wordt geïnvesteerd (de investeringen van publieke en particuliere investeerders plaatsvinden door middel van dezelfde investeringstransactie), en
- de investering van de particuliere investeerder een reëel economisch belang heeft (in de risicofinancieringsrichtsnoeren²⁵ is het minimum vastgesteld op 30 %).

Op grond van punt 35 van de risicofinancieringsrichtsnoeren, en voor zover de investeringsvoorwaarden (zowel op het niveau van de investeerders als van de financiële intermediair) in overeenstemming zijn met het criterium van de marktdeelnemer in een markteconomie, is een verdere controle van eventuele steun op het niveau van de eindontvanger niet nodig.

Wanneer particuliere co-investeerders dankzij een financieringsinstrument in de gelegenheid worden gesteld in een onderneming of een groep ondernemingen te investeren tegen voorwaarden die gunstiger zijn dan die voor publieke investeerders die in dezelfde ondernemingen investeren, kunnen die particuliere investeerders een voordeel genieten. Mogelijke voordelen zijn een preferent rendement (opwaartse prikkel) of een lager aandeel in het verlies dan dat van de publieke investeerders in het geval van een tegenvallend rendement van de onderliggende transactie (neerwaartse bescherming). In zulke gevallen moet worden gecontroleerd of dit soort steun aan investeerders verenigbaar is met de staatssteunregels.

In sommige gevallen (bv. als er garanties worden geboden of bij afwezigheid van particuliere investeerders) kunnen de marktomstandigheden niet zomaar worden vastgesteld aan de hand van het *pari-passu*criterium. Dit betekent echter niet noodzakelijk dat de openbare transactie niet marktconform is. In dit soort situaties kan de marktconformiteit worden beoordeeld op basis van benchmarks of andere waarderingsmethoden (bv. de netto contante waarde van de investering op een niveau brengen dat aanvaardbaar zou zijn geweest voor een particuliere investeerder

---

²⁴ Meer informatie over transacties op voet van gelijkheid is te vinden in onderdeel 4.2.3.1, onder i), van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

²⁵ Richtsnoeren inzake staatssteun ter bevordering van risicofinancieringsinvesteringen (PB C 19 van 22.1.2014, blz. 4, de risicofinancieringsrichtsnoeren).

in een markteconomie). Wanneer wordt vastgesteld dat een transactie marktconform is, is er geen sprake van staatssteun.²⁶

- b) **Instanties die financieringsinstrumenten uitvoeren/fondsbeheerders/financiële intermediairs/fondsen van fondsen** kunnen ook ontvangers van staatssteun zijn indien de bezoldiging/vergoeding voor de diensten of voor de tenuitvoerlegging van het financieringsinstrument hoger is dan de markttarieven.

Er zijn verschillende manieren om na te gaan of de bezoldiging/vergoeding voor de instanties die financieringsinstrumenten uitvoeren/voor de fondsbeheerders in overeenstemming is met de markttarieven. Indien bijvoorbeeld een fondsbeheerder wordt geselecteerd via een concurrerende, transparante, onvoorwaardelijke en niet-discriminerende selectieprocedure kan ervan worden uitgegaan dat zijn bezoldiging/vergoeding in overeenstemming is met de marktvoorwaarden. Dit is een vereiste voor alle financieringsinstrumenten die aan de staatssteunregels moeten voldoen.²⁷

Wanneer er geen sprake is van een concurrerende, transparante, onvoorwaardelijke en niet-discriminerende selectieprocedure, kan de marktconformiteit van de bezoldiging/vergoeding op een andere manier worden aangetoond. Wat betreft de bezoldigingen/vergoedingen die in overeenstemming zijn met de voorschriften van de GB-verordening, zorgen de in punt 5 beschreven gestandaardiseerde instrumenten ervoor dat deze marktconform zijn. Voor bezoldigingen/vergoedingen die niet in overeenstemming zijn met de voorschriften van de GB-verordening of buiten het toepassingsgebied van de gestandaardiseerde instrumenten vallen, moet de marktconformiteit per geval worden beoordeeld.

- c) **Op het niveau van de eindontvangers:** Het algemene doel van een financieringsinstrument is steun te bieden aan de eindontvangers. Daarom ligt het in de aard van het instrument dat de eindontvangers een voordeel kunnen ontvangen dat zij onder normale marktvoorwaarden niet zouden hebben verkregen.

Wanneer echter een lening of garantie voldoet aan de voorwaarden van de mededeling referentiepercentages²⁸ of van onderdeel 3 van de garantiemededeling²⁹, wordt deze als marktconform beschouwd en dus niet als staatssteun aan de eindontvangers. Ook voor andere soorten steun is het mogelijk dat kan worden aangetoond dat zij marktconform zijn. Maar aangezien de financieringsinstrumenten van het cohesiebeleid reageren op marktfalen, kan er sprake zijn van een voordeel op het niveau van de eindontvangers.

---

²⁶ Meer informatie over de toepassing van de criteria voor een markteconomie is te vinden in de onderdelen 4.2.3.2 en 4.2.3.4 van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

²⁷ Meer informatie hierover is te vinden in onderdeel 4.2.3.1, onder ii), van de Mededeling van de Commissie betreffende het begrip "staatssteun".

²⁸ Mededeling van de Commissie over de herziening van de methode waarmee de referentie- en disconteringspercentages worden vastgesteld (PB C 14 van 19.1.2008, blz. 6).

²⁹ Mededeling van de Commissie betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het EG-Verdrag op staatssteun in de vorm van garanties (PB C 155 van 20.6.2008, blz. 10), zoals gewijzigd bij de rectificatie van de mededeling van de Commissie betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het EG-Verdrag op staatssteun in de vorm van garanties (PB C 244 van 25.9.2008, blz. 32).

3.4. Vervalsing van de mededinging en beïnvloeding van het handelsverkeer tussen lidstaten/de-minimissteun

Er is slechts sprake van staatssteun indien steun de mededinging vervalst en het handelsverkeer tussen de lidstaten ongunstig beïnvloedt.

Steun die in overeenstemming is met de toepasselijke de-minimisverordening, wordt bovendien beschouwd als zijnde niet in overeenstemming met alle criteria van artikel 107, lid 1, VWEU. Deze steun moet daarom niet worden aangemeld als staatssteun. Voor de financieringsperiode 2014-2020 is vooral Verordening (EU) nr. 1407/2013 van de Commissie³⁰ belangrijk voor de vaststelling van het de-minimisplafond van 200 000 EUR per onderneming over een periode van 3 jaar. Niet alleen dit plafond moet in acht worden genomen; ook aan alle andere voorwaarden van de toepasselijke de-minimisverordening moet worden voldaan.

Hoewel, zoals hierboven vermeld, kunnen **primaire landbouwactiviteiten** overeenkomstig de Elfpo-verordening, worden vrijgesteld van de algemene staatssteunregels, terwijl activiteiten die niet in de bijlage zijn opgenomen en die door financieringsinstrumenten van het Elfpo worden gesteund, aan de algemene staatssteunregels voldoen. Tevens geldt dat, indien landbouwactiviteiten worden ondersteund door financieringsinstrumenten die niet door het Elfpo worden gefinancierd, de staatssteunregels van toepassing zijn, wat inhoudt dat zowel het de-minimisplafond voor de landbouw (15 000 EUR per onderneming over een periode van 3 jaar), alsook andere voorschriften van Verordening (EU) nr. 717/2014 van de Commissie³¹ in acht moeten worden genomen.

Voor in bijlage I bij het VWEU opgenomen visserij- en aquacultuurproducten worden betalingen die deel uitmaken van de medefinanciering door de lidstaten in het kader van het EFMZV overeenkomstig de EFMZV-voorschriften in principe niet als staatssteun beschouwd (zie artikel 8, lid 2, van de EFMZV-verordening). In het geval van projecten of programma's die niet op de visserij zijn gericht (bv. initiatieven met betrekking tot het geïntegreerd maritiem beleid), zijn de staatssteunregels wel van toepassing.

Overheidssteun die binnen een zekere periode onder een bepaald maximumbedrag blijft, wordt in beginsel beschouwd als zijnde niet in overeenstemming met alle criteria van artikel 107, lid 1, VWEU. Dit is de zogenaamde de-minimissteun. Verordening (EU) nr. 717/2014 van de Commissie (ter vervanging van Verordening (EG) nr. 875/2007 van de Commissie) is van toepassing op steun aan ondernemingen in de visserij- en aquacultuursector, met uitzondering van de gevallen bedoeld in artikel 1 van deze verordening, en stelt een plafond vast van 30 000 EUR per begunstigde over een periode van drie jaar (*de-minimisverordening voor de visserijsector*). Bovendien moet elke lidstaat bij de toekenning van steun aan ondernemingen in de visserij- en aquacultuursector het maximale cumulatieve bedrag (het nationale maximum) respecteren dat in de bijlage bij de *de-minimisverordening voor de visserijsector* is vastgesteld. Naast andere voorschriften bepaalt de de-minimisverordening voor de visserijsector dat het totaal aan de-minimissteun dat over een periode van drie jaar aan

³⁰ Verordening (EU) nr. 1407/2013 van de Commissie (PB L 352 van 24.12.2013, blz. 1, de-minimisverordening).

³¹ Verordening (EU) nr. 717/2014 van de Commissie van 27 juni 2014, PB L 190 van 28.6.2014, blz. 45.

alle ondernemingen in de visserij- en aquacultuursector wordt gegeven, niet meer mag bedragen dan 2,5 % van de jaarlijkse omzet aan vangsten, verwerking en aquacultuur per lidstaat.

De de-minimisverordening kan worden toegepast voor elk van de verschillende actoren die betrokken zijn bij financieringsinstrumenten. Wel moet aan alle eisen van de verordening worden voldaan.

Daarbij moet bijzondere aandacht worden besteed aan de volgende punten:

Volgens de regels van de ESI-fondsen mogen de instanties die financieringsinstrumenten uitvoeren geen staatssteun, met inbegrip van de-minimissteun, ontvangen voor de uitvoering, omdat dit niet strookt met de doelstellingen van de ESI-fondsen voor de financieringsinstrumenten, aangezien het de bedoeling is dat zij de middelen aan de eindontvangers doorgeven.³² Ook al zou ervoor kunnen worden gezorgd dat de instanties die financieringsinstrumenten uitvoeren de staatssteunregels in acht nemen, is het normaal gezien tegen de regels van de ESI-fondsen om aan deze instanties steun te verlenen.

Wat de eindontvangers betreft, is bijzondere oplettendheid nodig als deze deel uitmaken van een concern. Het de-minimisplafond is vastgesteld "per onderneming". Daarom mag over een periode van drie jaar niet meer dan 200 000 EUR aan steun worden gegeven aan alle bedrijven die deel uitmaken van het concern en die als één enkele onderneming worden beschouwd.

Bovendien moeten de lidstaten in het bijzonder aandacht besteden aan het feit dat steun in de vorm van investeringen in aandelenkapitaal of hybride kapitaal en kapitaalinjecties niet in aanmerking komt voor de de-minimisverordening, tenzij het kapitaal of het totaalbedrag dat de overheid inbrengt het de-minimisplafond niet overschrijdt of aan de zogenaamde veiligheidsvoorwaarden van de de-minimisverordening is voldaan.

4. VRIJSTELLINGEN VAN DE KENNISGEVINGSPLICHT

Overeenkomstig artikel 108, lid 3, VWEU moet de betrokken lidstaat in het geval van staatssteun de Commissie op de hoogte stellen. Door de uitbreiding van het toepassingsgebied van de algemene groepsvrijstellingsverordening³³ (de AGVV van 2014) zijn er echter veel meer mogelijkheden om een kennisgevingsprocedure te vermijden.

Voor de financieringsinstrumenten van het cohesiebeleid zijn vier bepalingen van de AGVV van 2014 bijzonder relevant:

- artikel 16 van de AGVV van 2014 (regionale stadsontwikkelingssteun);
- artikel 21 van de AGVV van 2014 (risicofinancieringssteun);
- artikel 22 van de AGVV van 2014 (starterssteun);

---

³² Uitvoerende instanties kunnen wel voor andere doeleinden steun ontvangen uit de ESI-fondsen bijvoorbeeld voor opleidingssteun voor werknemers.

³³ Verordening nr. 651/2014 van de Commissie (PB L 187 van 26.6.2014).

- artikel 39 van de AGVV van 2014 (investeringssteun ten behoeve van energie-efficiëntieprojecten in gebouwen);
- artikel 52 van de AGVV van 2014 (steun voor breedbandinfrastructuur).

Naast de vijf bovengenoemde bepalingen van de AGVV kunnen steunbegunstigden op verschillende niveaus van de financieringsinstrumenten ook worden vrijgesteld van de bepalingen van de AGVV van 2014. Met name de bepalingen inzake regionale investeringssteun van artikel 14 van de AGVV van 2014 kan van toepassing zijn op financieringsinstrumenten in steungebieden.

De diensten van de Commissie hebben meer informatie over de uitlegging van de algemene groepsvrijstellingsverordening van 2014 bijeengebracht in een praktische gids/document met vragen en antwoorden.³⁴

Er bestaan ook sectorspecifieke groepsvrijstellingsverordeningen, zoals Verordening (EU) nr. 702/2014 van de Commissie van 25 juni 2014 waarbij bepaalde categorieën steun in de landbouw- en de bosbouwsector en in plattelandsgebieden op grond van de artikelen 107 en 108 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie met de interne markt verenigbaar worden verklaard.

Ook met betrekking tot de visserij en de aquacultuur bestaat er een sectorspecifieke verordening, namelijk Verordening (EU) nr. 1388/2014 van de Commissie, de nieuwe groepsvrijstellingsverordening voor de sector die op 16 december 2014 is goedgekeurd en op 1 januari 2015 in werking is getreden.

5. GESTANDAARDISEERDE INSTRUMENTEN

Voor bepaalde soorten financieringsinstrumenten heeft de Commissie standaardvoorwaarden ontwikkeld. De standaardvoorwaarden waarborgen dat de staatssteunregels worden nageleefd en dragen er zo toe bij dat de financiële steun van de Unie bij de eindontvangers terecht komt. De lidstaten zijn vrij om al dan niet gebruik te maken van deze gestandaardiseerde instrumenten.

Tot dusver heeft de Commissie vijf verschillende gestandaardiseerde instrumenten goedgekeurd:³⁵

- **Risicodelende lening** ter ondersteuning van kleine en middelgrote ondernemingen

De gestandaardiseerde risicodelende lening is ontworpen als een staatssteun-vrij instrument, d.w.z. een marktconforme bezoldiging voor de financiële intermediair en een volledige doorberekening van financiële voordelen door de financiële intermediair aan de eindontvangers. De financiering die de eindontvangers ontvangen, valt onder de de-minimisverordening.

- **Geplafonneerde portefeuillegarantie**

De geplafonneerde portefeuillegarantie voorziet risicodekking voor nieuwe inbare leningen aan kleine en middelgrote ondernemingen en is ontworpen als een staatssteun-vrij instrument, d.w.z. marktconform op het niveau van de financiële

³⁴ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/block.html.

³⁵ Uitvoeringsverordening (EU) nr. 964/2014 van de Commissie (PB L 271 van 12.9.2014, blz. 16).

intermediairs die de garantie beheren en met financiële instellingen die de portefeuilles van nieuwe leningen opbouwen. De steun aan de eindontvangers valt onder de de-minimisverordening.

- **Renovatielening voor energie-efficiëntie en hernieuwbare energie in de woningbouwsector**

De renovatielening is ontworpen als een staatssteun-vrij instrument, d.w.z. een marktconforme bezoldiging voor de financiële intermediair en een volledige doorberekening van financiële voordelen door de financiële intermediair aan de eindontvangers. De financiering die de eindontvangers ontvangen, valt onder de de-minimisverordening.

- **Stadsontwikkelingsfonds**

Het stadsontwikkelingsfonds heeft de vorm van een leningfonds voor stadsontwikkelingsprojecten in steungebieden en is opgezet als een instrument waarvoor geen kennisgevingsprocedure inzake staatssteun nodig is overeenkomstig artikel 16 van de AGVV van 2014.

- **Co-investeringsfaciliteit in de vorm van een beleggingsfonds**

De co-investeringsfaciliteit heeft de vorm van een beleggingsfonds voor kleine en middelgrote ondernemingen. Het is opgezet als een instrument waarvoor geen kennisgevingsprocedure inzake staatssteun nodig is overeenkomstig artikel 21 van de AGVV van 2014.

Meer informatie over gestandaardiseerde instrumenten is hier te vinden:

<https://www.fi-compass.eu/publication/event-material/presentation-financial-instruments-under-esif-standard-terms-and>

6. WANNEER IS DE KENNISGEVINGSPROCEDURE INZAKE STAATSSTEUN NODIG?

Indien een financieringsinstrument gepaard gaat met de toekenning van staatssteun die niet voldoet aan de voorwaarden waaronder deze niet moet worden aangemeld, moet de betrokken lidstaat de Commissie hiervan kennisgeven. Er mag geen steun worden verleend vóór de Commissie door middel van een besluit de staatssteun heeft goedgekeurd.

Nationale instanties die advies willen krijgen in verband met de kennisgevingsprocedure inzake staatssteun, kunnen contact opnemen met het nationale aanspreekpunt inzake staatssteun van hun land. Voorts stelt het directoraat-generaal Concurrentie van de Commissie richtsnoeren ter beschikking van de lidstaten om hen te helpen bij de voorbereiding van aanmeldingen van staatssteun. Meer informatie is ook te vinden op de website van DG Concurrentie.³⁶

---

³⁶ http://ec.europa.eu/competition/index_nl.html